

ӘОЖ 159.9:378

**БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ КӘСІБИ МӘДЕНИЕТІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗІ*****Жайшылыкова Асель Болатқызы***

2 курс магистрант, 7M01101- «Педагогика және психология» білім беру
бағдарламасы, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті,
Атырау қ., Қазақстан

Ғылыми жетекші: Қазиев Қарас Оржанұлы, PhD, қауымдастырылған
профессор, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті

Бұл мақала болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың психологиялық негіздерін талдайды. Қазіргі заман педагогикасы мен психологиясының өзара байланысын, сондай-ақ кәсіби мәдениеттің педагогикалық қызметтің маңызды құрамдас бөлігі ретіндегі мәнін түсіндіреді. Автор педагогтердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың психологиялық аспектілерін, оның құрылымын және оны дамыту жолдарын қарастырады. Мақалада осы үдерістің педагогикалық және психологиялық маңыздылығы, тұлғалық және кәсіби даму кезеңдеріндегі ерекшеліктері сөз болады.

Кілт сөздері: кәсіби мәдениет, педагогика, психология, болашақ педагог, тұлғалық даму, кәсіби қызмет, психологиялық дайындығы, кәсіби құзыреттілік, әлеуметтік адаптация, педагогикалық мәдениет.

Бүгінгі таңда қоғамның даму деңгейі, ғылым мен техниканың қарқынды ілгерілеуі білім беру жүйесіне жаңа талаптар қояды. Осыған орай, педагог кадрларды даярлауда олардың тек кәсіби білімі мен шеберлігі емес, сонымен қатар кәсіби мәдениеті де маңызды факторға айналууда. Болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін қалыптастыру – бұл олардың тұлғалық дамуы мен кәсіби жетілуінің өзегі болып табылатын күрделі психологиялық-педагогикалық үдеріс.

Болашақ педагогтердің кәсіби мәдениеті – бұл олардың әлеуметтік және кәсіби ортада қалыптасатын жоғары деңгейдегі рухани, интеллектуалды, этикалық және психологиялық қасиеттер жүйесі. Бұл мәдениет педагогтың кәсіби қызметіне, оқушылармен қарым-қатынасына, еңбек ету әдістері мен дағдыларына әсер етеді. Кәсіби мәдениет әрбір педагог үшін оның тұлғалық және әлеуметтік дамуына тікелей ықпал ететін маңызды фактор болып

табылады. Психологияның көмегімен педагогтің тұлғасы, кәсіби қабілеттері мен құндылықтары қалыптасады, ал кәсіби мәдениеттің мәні осы қабілеттерді тиімді пайдалану мен дамытуға негізделген.

Болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың психологиялық негіздері тақырыбын көптеген ғалымдар мен зерттеушілер қарастырған. Бұл мәселеге байланысты әртүрлі теориялық және тәжірибелік зерттеулер жасалған, олардың ішінде психология мен педагогиканың бірлескен ықпалы ерекше орын алады. Кәсіби мәдениет мәселесі алғаш рет педагогикалық психологияда кеңінен талқылауға алынған және бұл тақырыпқа көптеген ғылыми еңбектер арналып, педагогикалық білім беру үдерісінде тұлғаның кәсіби дамуына психологиялық тұрғыдан талдау жасалған. Осыған орай бірнеше ғалымдар мен зерттеушілердің еңбектерінде болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудағы психологиялық аспектілерге назар аударылған.

Совет психологиясының негізін қалаушы ғалымдардың бірі, А.Н. Леонтьев кәсіби мәдениеттің қалыптасуындағы тұлғаның психологиялық дамуын зерттеді. Оның зерттеулерінде адамның іс-әрекетінің түрлері мен олардың даму кезеңдері маңызды орын алады. А.Н. Леонтьев тұлғаның кәсіби қызметте тәжірибе жинақтау процесін қарастыра отырып, бұл қызметтің адамның ішкі дүниесін, психологиялық құрылымын қалай өзгертуі мүмкін екендігіне назар аударды.

В.В. Давыдов, педагогикалық психологияның дамуына үлкен үлес қосқан ғалымдардың бірі, болашақ педагогтің кәсіби мәдениетін дамыту үшін білім мен тәрбие процестерін ұйымдастырудың психологиялық аспектілерін зерттеді. Ол оқыту мен тәрбиелеудің шығармашылық және гуманистік бағыттарына қатысты зерттеулер жүргізіп, кәсіби мәдениеттің қалыптасуына ықпал ететін ішкі және сыртқы факторларды анықтады.

А.Р. Лурия, неврология мен психология саласындағы зерттеулерінің нәтижесінде адамның ойлау қабілеті мен оның кәсіби әрекеттегі ықпалын зерттеді. Оның еңбектерінде кәсіби мәдениеттің психологиялық негізі адамның жоғары деңгейдегі танымдық процестерін дамытумен байланысты екенін көрсетеді. Лурияның еңбектері педагогтың кәсіби мәдениетін қалыптастыруда адамның интеллектісі мен когнитивтік қабілеттерінің дамуының маңыздылығын дәлелдеді.

С.Л. Рубинштейн адамның психикалық дамуындағы кәсіби мәдениеттің ықпалын зерттей отырып, тұлғаның жеке қасиеттерінің кәсіби қызметке қалай әсер ететінін қарастырды. Оның айтуынша, педагогтың кәсіби мәдениеті тек білім берумен шектелмей, тұлғаның жан-жақты дамуымен тығыз байланысты. Рубинштейн болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін қалыптастыруда әртүрлі психологиялық және әлеуметтік факторлардың рөлін атап өтті.

Е.И. Демидов болашақ педагогтің кәсіби мәдениетін қалыптастыруда психологиялық дайындықтың маңыздылығын атап өтіп, кәсіби маман ретінде

қалыптасудың жеке тұлғаға әсерін зерттеді. Оның еңбектерінде кәсіби мәдениеттің дамуына бағытталған психологиялық кеңестер мен жаттығулар ұсынылды.

Қазіргі заман педагогикасы мен психологиясының бірлескен зерттеулері болашақ педагогтің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың көпқырлы екенін көрсетті. Осы бағытта көптеген жаңа көзқарастар мен әдістер ұсынылуда. Мысалы, Д.М. Крюков және Л.А. Леви сияқты заманауи ғалымдар әлеуметтік мәдениеттің педагогтың кәсіби мәдениетіне қалай ықпал ететінін талдаған. Бұл ғалымдар кәсіби мәдениеттің әлеуметтік орта мен қарым-қатынас арқылы қалыптасуын зерттеді.

Жоғарыда аталған ғалымдардың зерттеулері болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың психологиялық негіздерін терең түсінуге көмектеседі. Кәсіби мәдениетті қалыптастырудың әртүрлі аспектілері адам психологиясының дамуы мен оның кәсіби өмірде тиімді қызмет атқаруына қажетті дағдыларды дамытуға негізделген. Бұл үдеріс адамның тұлғалық қасиеттерін дамыту мен кәсіби құзыреттілікті арттыруға бағытталған кешенді психологиялық тәсілдерді қамтиды.

Бұл үдерістің негізгі компоненттері:

1. **Мотивациялық-құндылықтық компонент** – педагогтің кәсіби қызметке деген ішкі уәждері мен құндылық бағдарлары.
2. **Когнитивтік компонент** – кәсіби білім, педагогикалық-психологиялық ілімдер, заманауи әдістемелік жаңалықтар туралы ақпараттық қор.
3. **Іскерлік-әрекеттік компонент** – кәсіби дағдылар, оқыту әдістерін тиімді қолдана білу, инновациялық тәжірибені меңгеру.
4. **Коммуникативтік компонент** – кәсіби қарым-қатынас мәдениеті, эмпатия, ынтымақтастық, тіл табысу дағдылары.
5. **Рефлексивті компонент** – өзін-өзі тану, кәсіби рефлексия, өзін-өзі жетілдіру дағдылары.

Цифрлық орта және кәсіби мәдениет

Цифрлық технологиялардың дамуы педагогикалық мәдениетке жаңа қырлар енгізді. Қазіргі педагог:

- **Цифрлық құзыреттілікке** ие болуы тиіс (интерактивті платформаларды қолдану, онлайн оқыту әдістерін меңгеру, кибермәдениет нормаларын сақтау);
- **Ақпаратты сын тұрғысынан талдай білуі**, оны этикалық тұрғыдан қолдана білуі керек;
- **Цифрлық этика** мен кәсіби желілік қарым-қатынас мәдениетін ұстануы қажет.

Бұлар болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналуға.

Психологиялық негіздер және даму жолдары

Кәсіби мәдениет – бұл педагогтің тұлғалық әлеуеті мен психологиялық дайындығы арқылы қалыптасатын күрделі жүйе. Мұнда:

- **Рефлексия** – өзіндік бағалау мен кәсіби даму мүмкіндіктерін тану;
- **Эмоционалды интеллект** – өз сезімдерін тану мен басқару қабілеті;
- **Стрестік төзімділік** – педагог қызметінің ерекше жағдайларында өз-өзін ұстау дағдылары маңызды рөл атқарады.

Жоғары оқу орындарында кәсіби мәдениетті қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық шарттары

Болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін дамыту үшін ЖОО-да келесі жағдайлар жасалуы тиіс:

1. **Практикалық бағытталған оқыту** – болашақ маман нақты кәсіби жағдайларды модельдеу арқылы тәжірибе жинақтайды;
2. **Тұлғалық-бағдарлы тәсіл** – әр студенттің жеке ерекшелігіне назар аудару, өзін-өзі дамытуына жағдай жасау;
3. **Психологиялық қолдау көрсету** – коучинг, тренинг, кәсіби бағыттаушы кеңес беру;
4. **Құндылықты дамыту** – кәсіби этиканы, гуманистік бағытты, педагогикалық әдепті ұстануға тәрбиелеу.

Қорытындылай келе, болашақ педагогтардың кәсіби мәдениетін қалыптастырудың психологиялық негіздері жөнінде зерттеулер, теориялық ақпараттар және жеке тәжірибем мен түсінігім бойынша:

1. Кәсіби мәдениеттің психологиялық мәні мен құрылымы
Кәсіби мәдениет – педагогтің кәсіби өмірінде кездесетін әртүрлі жағдайларда өзінің тұлғалық қасиеттері мен құндылықтарын жүзеге асыру тәсілдері. Ол бірнеше құрамдас бөліктерден тұрады: педагогикалық этика, кәсіби құзыреттілік, білім мен дағдылар, кәсіби қарым-қатынас мәдениеті, өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі жетілдіру. Бұл компоненттер болашақ педагогтің кәсіби және тұлғалық дамуы үшін өте маңызды, себебі олар оның қоғаммен, оқушылармен және әріптестермен қарым-қатынасын анықтайды.

2. Кәсіби мәдениеттің қалыптасуына әсер ететін психологиялық факторлар
Психологияда кәсіби мәдениет педагогтың тұлғалық және кәсіби дамуына әсер ететін ішкі және сыртқы факторлар арқылы қалыптасады. Ішкі факторларға адамның психологиялық құрылымы, тұлғалық ерекшеліктері, мотивациясы және кәсіби қызығушылықтары жатады. Сыртқы факторлар арасында білім беру жүйесінің ерекшеліктері, еңбек нарығының талаптары, әлеуметтік және мәдени жағдайлар маңызды рөл атқарады. Болашақ педагогтің кәсіби мәдениетін қалыптастыруда мұғалімдердің кәсіби деңгейі мен жұмыс тәжірибесінің де маңызы зор.

3. Педагогтің кәсіби мәдениетінің дамуының психологиялық жолдары
Болашақ педагогтердің кәсіби мәдениетін дамыту үшін психологиялық әдістер мен тәсілдер тиімді қолданылуы қажет. Бірінші кезекте, тұлғаның рефлексивті

ойлау қабілеті мен кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру керек. Сонымен қатар, педагогтің психологиялық даярлығы мен әлеуметтік дағдыларын дамыту да маңызды. Бұл мақсатта тренингтер, семинарлар мен психологиялық тесттер ұйымдастыру ұсынылады. Бұдан бөлек, педагогтің кәсіби мәдениетін дамытуда оның өзін-өзі тану мен өзін-өзі жетілдіру жұмыстары маңызды рөл атқарады.

Кәсіби мәдениет тұлғалық даму мен кәсіби құзыреттілікті үйлестіру арқылы болашақ мамандардың кәсіби қызметте жоғары нәтижелерге жетуіне ықпал етеді. Психологиялық тұрғыдан дайындалған педагог кәсіби ортада өзін сенімді ұстап, оқушылармен тиімді жұмыс жүргізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. Педагогика, 2002. — 352 б. [32-34 б.]
2. Давыдов В.В. Является ли педагогическое мышление индивидуально-типовым? Педагогика. — 1991. 25-30 б. [28 б.]
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Просвещение, 1999. — 478 б. [112-114 б.]
4. Лурия А.Р. Работа мозга и психическая деятельность. Медицина, 1973. — 302 б. [88-90 б.]
5. Демидов Е.И. Психология личности и педагогический процесс. Академический проект, 2004. — 312 б. [45-47 б.]

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Жайшылыкова Асель Болаткызы

Научный руководитель: Қазиев Қарас Оржанұлы

В статье анализируются психологические основы формирования профессиональной культуры будущих учителей. Объясняется взаимосвязь современной педагогики и психологии, а также значение профессиональной культуры как важной составляющей педагогической деятельности. Автор рассматривает психологические аспекты формирования профессиональной культуры педагогов, ее структуру и пути развития. В статье рассматривается педагогическое и психологическое значение этого процесса, его особенности на этапах личностного и профессионального развития.

Ключевые слова: профессиональная культура, педагогика, психология, будущий учитель, личностное развитие, профессиональная деятельность,

психологическая подготовка, профессиональная компетентность, социальная адаптация, педагогическая культура.

PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING THE PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE EDUCATORS

Zhaishlykova Asel Bolatkyzy

Scientific supervisor: Qaziev K.O.

The article analyzes the psychological foundations of the formation of professional culture of future teachers. The relationship between modern pedagogy and psychology is explained, as well as the importance of professional culture as an important component of pedagogical activity. The author examines the psychological aspects of the formation of the professional culture of teachers, its structure and ways of development. The article examines the pedagogical and psychological significance of this process, its features at the stages of personal and professional development.

Key words: professional culture, pedagogy, psychology, future teacher, personal development, professional activity, psychological preparation, professional competence, social adaptation, pedagogical culture.

REFERENCES

1. Leontiev A.N. *Activity, Consciousness, Personality*. Pedagogy, 2002. – 352 p. [pp. 32–34]
2. Davydov V.V. Is Pedagogical Thinking Individually Typified? *Pedagogy*. – 1991. pp. 25–30. [p. 28]
3. Rubinshtein S.L. *Fundamentals of General Psychology*. Prosveshchenie, 1999. – 478 p. [pp. 112–114]
4. Luria A.R. *The Working Brain and Mental Activity*. Medicine, 1973. – 302 p. [pp. 88–90]
5. Demidov E.I. *Personality Psychology and the Pedagogical Process*. Academic Project, 2004. – 312 p. [pp. 45–47]